

KOMUNITNÉ ZÁHRADY AKO MIKROSVETY SPOLUPRÁČE

COMMUNITY GARDENS AS MICROWORLDS OF COLLABORATION

Zuzana Strculová

Abstrakt:

Komunitné záhrady predstavujú jedinečné miesto, v ktorom sa stretávajú ľudia rôznych spoločenských skupín s cieľom spolupovytvárať a zdieľať priestor. Komunitná záhrada nie je len ekologický alebo mestský projekt, ale môže byť aj účinným nástrojom sociálnej práce – najmä v oblasti budovania komunit, sociálnej inklúzie a posilňovania medzigeneračných väzieb.

Záhrady vznikajú často ako občianske iniciatívy „zdola“, ale v ich fungovaní sa stretáva **široké spektrum aktérov** – miestni obyvatelia, sociálni pracovníci, pedagógovia, neziskové organizácie, mestské samosprávy či dokonca podniky. Práve táto rôznorodosť aktérov je dôvodom, prečo možno komunitné záhrady chápať ako **mikrosvety spolupráce**, kde sa testujú nové formy spolunažívania, zdieľania a starostlivosti – nielen o prírodu, ale aj o ľudí.

Cieľom tohto článku je ukázať to, že komunitné záhrady môžu byť efektívnym nástrojom e sociálnej práce, nakoľko môžu slúžiť ako intervenčný priestor pre sociálnych pracovníkov, kde je možné pracovať s komunitou neformálnym, participatívnym a preventívnym spôsobom. Zároveň sa článok opiera o príklady dobrej praxe zo zahraničia, ktoré ilustrujú ako môžu byť komunitné záhrady účinné nástroje v oblasti inkluzívnej, environmentálnej a participatívnej sociálnej práce.

Kľúčové slová: komunitné záhrady, spolupráca, sociálna práca,

Abstract:

Community gardens represent a unique place where people from different social groups meet to co-create and share space. A community garden is not only an ecological or urban project, but can also be an effective tool for social work – especially in the areas of community building, social inclusion and strengthening intergenerational ties.

Gardens are often created as grassroots civic initiatives, but their functioning involves a wide range of actors – local residents, social workers, educators, non-profit organizations, city governments and even businesses. It is this diversity of actors that is the reason why community gardens can be understood as

microworlds of collaboration, where new forms of coexistence, sharing and care are tested – not only for nature, but also for people.

The aim of this article is to show that community gardens can be an effective tool for social work, as they can serve as an intervention space for social workers, where it is possible to work with the community in an informal, participatory and preventive way. At the same time, the article draws on examples of good practice from abroad, which illustrate how community gardens can be effective tools in the field of inclusive, environmental and participatory social work.

Keywords: community gardens, cooperation, social work,

Úvod

V kontexte prehlbujúcich sa environmentálnych kríz, sociálnej nerovnosti a urbanizačných trendov sú komunitné záhrady čoraz intenzívnejšie vnímané ako vzácny priestor pre spoločenskú regeneráciu, environmentálnu transformáciu a obnovu medziludských vzťahov. Vznikajú ako reakcia na zanedbané verejné priestory, potravinovú neistotu, nedostatok možností na stretávanie sa a potrebu posilniť komunitné väzby. Sú odpoveďou na súčasné výzvy, ktoré presahujú individuálne možnosti a vyžadujú kolektívne, participatívne a udržateľné riešenia.

Komunitné záhrady nie sú len miestom pestovania ovocia a zeleniny, ale predovšetkým priestorom sociálnej interakcie, spolupatričnosti a vzájomnej pomoci. Poskytujú platformu pre inklúziu zraniteľných skupín, podporujú environmentálne povedomie, ponúkajú zmysluplné trávenie voľného času a posilňujú pocit spolupatričnosti jednotlivca prostredníctvom zapojením sa do spoločného projektu. V mestskom prostredí, kde dominuje individualizácia a anonymita, predstavujú komunitné záhrady tzv. „*tretie miesto*“, ktoré sa radí spolu s domovom a prácou k ďalšiemu bezpečnému priestoru pre jednotlivca a ktorý podporuje dialóg, spoluprácu a komunitný život.

Z pohľadu sociálnej práce majú komunitné záhrady mimoriadny potenciál. Ich hodnotové ukotvenie v participácii, solidarite, rovnosti a sociálnej spravodlivosti korešponduje so základnými princípmi sociálnej práce. Sociálnym pracovníkom umožňujú pracovať v komunitnom prostredí, posilňovať vzťahy, aktivizovať obyvateľov a rozvíjať environmentálnu citlivosť ako súčasť holistického prístupu k blahu jednotlivca a komunity. V čase globálnych výziev sa komunitné záhrady javia ako konkrétny a účinný nástroj na podporu odolnosti, integrácie a udržateľného rozvoja v lokálnom kontexte.

Komunitné záhrady

Termín komunitná záhrada tradične opisuje záhrady ako priestor, kde sa spájajú ľudia z rôznych prostredí v snahe spolupracovať, pestovať plodiny a robiť verejné priestory zelenšími. Literatúra ponúka rôzne pohľady na komunitné záhrady, pričom každý jeden autor vyzdvihuje tie aspekty komunitných záhrad, ktorým sa venuje vo svojom výskume. Fisch (2023) tvrdí, že komunitné záhrady sú dynamické viacvrstvé priestory, ktoré rastú na priesečníkoch medzi potravinovou politikou, urbanistickým plánovaním, environmentálnym aktivizmom, záhradníctvom a sociálnou činnosťou. Ako hovoria Bailey, Hendrick, Palmer (2017), komunitné záhrady sa navzájom líšia účelom, veľkosťou, dizajnom a správou. Aj napriek zjavnej rôznorodosti ich účelnosť smeruje k totožným cieľom – rekultivácia verejného priestoru, budovanie komunity, podpora environmentálnej výchovy a vzdelávania, potravinovej bezpečnosti, sociálnej kohézie a inklúzie, posilňovania medzigeneračných väzieb a podpory duševného zdravia a fyzickej kondície. Komunitné záhrady tak predstavujú miesto, kde si miestni obyvatelia môžu spoločne vypestovať ovocie a zeleninu, učia sa udržateľnému spôsobu života, majú priestor oddychovať a budovať si sociálne väzby. Z hľadiska vlastníctva je komunitná záhrada do istej miery verejnou záhradou, má menej prísnu administratívu, je kolektívne riadená miestnymi aktivistami a pre ostatných návštevníkov, resp. členov je prístupná bez akýchkoľvek finančných nákladov (Fisch, 2023).

Tornaghi (2019) dopĺňa, že práve rôznorodosť komunitných záhrad a z nich vyplývajúcou rozdielnou iniciatívou a motiváciou jej členov do značnej miery určuje prínosy a vplyvy, ktoré komunitné záhrady na miestnu komunitu majú. Autor ďalej zdôrazňuje, že členovia miestnej komunity obrábajú malé pozemky, resp. záhradkárčia z nekomerčných dôvodov. Práve tento aspekt, teda motivácia členov miestnej komunity zapojiť sa do komunitnej záhrady zdôrazňuje významný a rozhodujúci sociálny vplyv komunitnej záhrady na jej členov a miestnu komunitu. Komunitné záhrady ponúkajú celý rad pozitívnych sociálnych benefitov pre jednotlivcov a komunitu. Pre Baker (2004) predstavujú komunitné záhrady priestor pre sociálnu zmenu, nakoľko ľudia si v nej môžu uplatňovať svoju sociálnu identitu. Užitočné môžu byť pre tých, ktorí boli vysídlení, alebo sa do mesta práve nastahovali, nakoľko im môže prispieť k pozitívnemu pocitu začlenenia sa.

Komunitné záhrady sú nástrojom na riešenie socio-ekologických aspektov ľudského blaha. Komunitné záhrady majú komunitný a kolektívny charakter, presahujú vekové kategórie, pohlavie, kultúru, poskytujú cenovo dostupné, lokálne a čerstvé suroviny, záhradnícku terapiu a neformálne

vzdelávacie prostredie, ktoré zlepšuje akademické výsledky, sociálnu interakciu a oddych. Komunitné záhradkárčenie posilňuje komunity a mobilizuje ľudí (Kingsley, Foenander, Bailey, 2019).

Kingsley, Foenander, Bailey (2019) skúmajú komunitné záhrady prostredníctvom motivácie členov komunity angažovať sa v komunitnej záhrade. Autori delia tieto motivácie na štyri kategórie – politické, sociálne, environmentálne a zdravotné. Medzi sociálne motivácia autori zaraďujú podporu komunity, posilňovanie sociálnych väzieb a občianskej angažovanosti. Výsledkom čoho je zvýšený sociálny kapitál, odolnosť a súdržnosť. Komunitnú záhradu tiež považujú za priestor na prekonávanie kultúrnych rozdielov medzi členmi komunity. Za environmentálne motivácie považujú uplatňovanie environmentálnej spravodlivosti, zvyšovanie environmentálnych vedomostí, hrdosť na susedstvo, či rekultiváciu zanedbaných lokalít. Snahy zapojiť sa prostredníctvom komunitných záhrad do obnovy potravinových systémov, ekologického hospodárenia, mestského poľnohospodárstva či snahy o riešenie štrukturálnych nerovnosti považujú autori za politické motivácie (Kingsley, Foenander, Bailey, 2019).

Borčič (2016) ide ešte ďalej, nakoľko tvrdí, že komunitná záhrada neplní len sociálnu a rekreačnú funkciu, ale poskytuje rámec pre kritickú reflexiu a participáciu jednotlivcov a komunity na riešení širších spoločenských a environmentálnych výziev. Komunitné záhrady tak presahujú svoj lokálny charakter a stávajú sa efektívnou platformou, prostredníctvom ktorej je možné reagovať na výzvy globálneho rozmeru, akými sú potravinová bezpečnosť, strata biodiverzity či dôsledky urbanizácie (Nettle, 2014). Z ekologického hľadiska komunitné záhrady významne zmiernujú negatívne dôsledky mestských tepelných ostrovov, prispievajú k filtrácii vzduchu, znižovaniu hluku a odvodňovaniu dažďovej vody (Fisch, 2023).

Fisch (2023) spomína, že výskum v oblasti komunitných záhrad je rozšírený najmä v Spojených štátoch amerických, pričom môžeme pozorovať rôzne výskumné pohľady na samotné komunitné záhrady. Nettle (2014) skúma komunitné záhrady ako miesto solidarity a kolektívnej sociálnej práce. Classens (2015) považuje komunitné záhrady za priestor pre miestne poľnohospodárstvo, (McKay (2011) skúma komunitné záhrady ako miesto environmentálneho aktivizmu. Ďalší opisujú záhradkárčenie ako činnosť, ktorá podporuje budovanie komunity a environmentálnu výchovu, spoluprácu, demokraciu, zdravie a pohodu ľudí (Datta, 2016; Glover, 2005; Hond, 2016). Veen a kol. (2015) skúmajú ako komunitné záhrady prispievajú k sociálnej súdržnosti a inklúzií. Corcoran a Kettle

(2015) sa zaujímajú ako komunitné záhrady prispievajú ku kultúrnej rozmanitosti a tolerancii.

Charakteristika komunitných záhrad

Prístup k pôde

Jedným z hlavných charakteristík komunitného záhradníctva je prístup k pôde a jej držba. Pôda určená na pestovanie plodín sa v mestských oblastiach historicky časom zmenšovala. V súčasnosti je väčšina komunitných záhrad výsledkom súkromných, krátkodobých dohôd s vlastníkmi pôdy s platením alebo neplatením nájomného. Veľkú časť komunitných záhrad vytvárajú verejné inštitúcie alebo občianske združenia v ich vlastných priestoroch – zvyčajne v už existujúcich záhradách, nádvoriach alebo strechách, čím sa obchádza problém s prístupom k pozemkom (Tornaghi, 2019; Škamlová, Wilkaniec, Szczepańska, et al. 2020; Fisch 2023).

Organizačná štruktúra

Druhý určujúci rozmer komunitného záhradníctva sa týka povahy organizačnej štruktúry zaangažovanej skupiny. Niektoré komunitné záhrady spravuje skupina záhradkárov, ktorí preberajú kolektívnu zodpovednosť, zdieľajú bremeno administratívy a pestovania a zdieľajú úrodu. Zvyčajne sú komunitné záhrady vedené malým počtom ľudí. Je dôležité poznamenať, že hoci v minulosti boli komunitné záhrady zakladané z dôvodu pestovania si vlastných plodín a zvýšenia vlastnej potravinovej bezpečnosti, v súčasnosti sa jej členia komunity nezvyknú spoliehať na vypestovanú úrodu ako jedného z podstatných zdrojov pre svoju vlastnú výživu, vypestovaná malá úroda ma väčšinou symbolický význam. Mnohé z komunitných záhrad majú dynamické členstvo, sú tvorené na základe príbuzenských vzťahov, ako je blízkosť bydliska, etnický pôvod, alebo spoločné environmentálne hodnoty. Veľká pozornosť sa venuje skúsenostiam a zážitkom zo spoločného stretávania, vzájomnému učeniu sa a zdieľaniu spoločných hodnôt.

Existuje aj typ komunitných záhrad, ktoré venujú určité parcely individuálnym pestovateľom, napr. žiakom/študentom, avšak stále je zachovaný priestor na spoločné stretávanie sa a pod.

Tretím typom komunitných záhrad, je keď jeden záhradník, resp. sociálny pracovník, alebo človek zodpovedný za záhradkársku lokalitu formuje projekt, uľahčuje zapojenie ďalších členov z miestnej komunity, poskytuje

školenia a zabezpečuje priebežné, resp. prípadné financovanie. Takéto inštitucionálne vedené komunitné záhrady sú vo všeobecnosti zriadené so vzdelávacím, sociálnym alebo terapeutickým cieľom a sú financované z verejných zdrojov. V týchto typoch komunitných záhrad častokrát pracuje sociálny pracovník, ktorý má okrem iného aj zručnosti z oblasti záhradníctva (Tornaghi, 2019).

Ciele

Komunitné záhrady predstavujú prax, ktorá je poháňaná širokou škálou motivácií, ktoré majú terapeutický, sociálny, vzdelávací, politický, kultúrny či rekreačný aspekt. Tieto sa líšia v závislosti od geografického kontextu, historického obdobia a typu komunitnej skupiny, ktorá ich realizuje. Motivácia pestovať plodiny formuje spôsob a frekvenciu stretávania sa, kontext, vzťah medzi komunitnou skupinou a širším sociálnym kontextom okolo nich.

Komunitné záhrady, ktoré sú poháňané snahou o zvýšenie sociálnej súdržnosti v komunite sú zväčša otvorené miestnej komunite a organizujú množstvo spoločenských podujatí. Komunitné záhrady, ktoré sú zamerané na ovplyvňovanie procesov tvorby miesta, prostredia alebo rozvoja miest majú zvyčajne intenzívnejšiu politickú aktivitu, vrátane kampaní (Shimpo, 2024; Fisch 2023).

Aktéri v komunitných záhradách

Komunitné záhrady predstavujú priestor environmentálnej spolupráce, sociálnej inklúzie a aktívneho občianstva, v ktorom sa stretávajú rôznorodé skupiny aktérov. Každá z týchto skupín zohráva špecifickú rolu a prispieva k udržateľnému fungovaniu komunitnej záhrady. Nasledujúce kategórie aktérov predstavujú stručný prehľad hlavných skupín, ktoré sa rôznym spôsobom podieľajú na fungovaní komunitných záhrad. Ide o súhrn poznatkov z dostupnej literatúry. Tento prehľad slúži ako teoretické východisko pre pochopenie dynamiky spolupráce v komunitnom prostredí. (Ghose, Pettygrove, 2014; Nettle, 2014; Ahn, Gi, Martin, 2023;)

Primárni aktéri, členovia komunity

Základnou skupinou participujúcich sú samotní miestni obyvatelia, ktorí komunitnú záhradu pravidelne navštevujú a priamo sa podieľajú na jej činnosti.

- **Jednotlivci a rodiny:** Miestni obyvatelia, ktorí si prenajímajú alebo majú pridelené záhradné parcely. Ich hlavným cieľom a motiváciou je kultivácia verejného prostredia, budovanie intenzívnejších vzťahov s ostatnými príslušníkmi komunity a posilňovanie vlastného pocitu spolupatričnosti a spoluzodpovednosti. Môžeme tvrdiť, že angažovanie sa v komunitnej záhrade predstavuje pre túto skupinu aktérov aj určitú formu aktívneho občianstva (Ahn, Gi, Martin, 2023)
- **Seniori:** Seniori predstavujú dôležitých nositeľov vedomostí a zručností. V komunitných záhradách nachádzajú priestor pre aktívne starnutie, zmysluplné využitie času a obnovu medzigeneračný väzieb (Scott, Masser, Pachana, 2020).
- **Deti a mládež:** Mladší účastníci získavajú prostredníctvom práce v komunitnej záhrade praktické vedomosti o prírode, učia sa zodpovednosti a spolupráci. Komunitné záhrady sú často zapojené do programov environmentálneho vzdelávania (Guitart et al., 2012).
- **Marginalizované skupiny:** Ide o ľudí bez domova, migrantov, ľudí so zdravotným znevýhodnením a iné zraniteľné skupiny. Záhrady im poskytujú bezpečný a akceptujúci priestor, kde sa môžu socializovať, regenerovať a získať pocit užitočnosti. Ich zapojenie vyžaduje odborné vedenie a integráciu do komunitných procesov (Zinaic, Correa, Etowa, 2025).

Koordinátori a facilitátori

Pre efektívne fungovanie komunitnej záhrady je nevyhnutné zabezpečiť jej organizáciu, komunikáciu a rozvoj.

- **Neziskové organizácie a komunitné centrá:** Tieto subjekty zvyčajne záhrady iniciujú, pomáhajú so získavaním grantov, vedú administratívu a organizujú komunitné podujatia. Vystupujú ako sprostredkovatelia medzi komunitou, verejným sektorom a odborníkmi (Ahn, Gi, Martin, 2023).
- **Koordinátor záhrady:** Ide o osobu, ktorá zastrešuje každodenný chod záhrady, komunikuje s členmi, rieši konflikty a dbá na dodržiavanie pravidiel. Zvyčajne má aj výchovno-vzdelávaciu úlohu, napr. pri oboznamovaní nových členov so základmi pestovania a komunitných princípov (Nettle, 2014).

- **Sociálni pracovníci:** V záhradách zameraných na inklúziu hrajú kľúčovú úlohu pri zapájaní zraniteľných skupín. Poskytujú individuálnu podporu, budujú vzťahy a podporujú komunitný rast (Nettle, 2014).

Inštitucionálni partneri

Komunitné záhrady zvyčajne nevznikajú v prázdne, ale v spolupráci s miestnymi inštitúciami.

- **Miestna samospráva:** Obce a mestské časti poskytujú pozemky, technickú podporu, partnerstvá alebo finančné granty. Ich prístup je rozhodujúci pre udržateľnosť projektu, keďže môžu ovplyvniť napr. urbanistické rozhodnutia alebo dlhodobé zmluvy (Ferris et al., 2001).
- **Vzdelávacie a sociálne zariadenia:** Školy, domovy sociálnych služieb, komunitné centrá využívajú záhradu ako priestor pre vzdelávanie, terapiu a aktivizáciu. Podpora týchto zariadení zvyšuje komunitný dosah záhrady. (Zinaic, Correa, Etowa, 2025).
- **Firemní partneri:** Firmy sa zapájajú prostredníctvom firemných dobrovoľníckych dní, darovania materiálu alebo financovania projektov v rámci svojej agendy spoločenskej zodpovednosti. Ich podpora môže zlepšiť infraštruktúru záhrady a posilniť komunitný vplyv (Ernstson, et al., 2013).

Odborníci a odborné profesie

Odborníci poskytujú komunitným záhradám podporu vo forme know-how, odborných konzultácií a hodnotení dopadov.

- **Agonómovia a permakultúrni dizajnéri:** Prispievajú k udržateľnému a efektívnemu dizajnu záhrady, navrhujú systémy zavlažovania, pestovania a starostlivosti o pôdu. Ich úloha je kľúčová najmä pri zakladaní nových záhrad. (Ernstson, et al., 2013).
- **Výskumníci:** Skúmajú dopady komunitných záhrad na kvalitu života, sociálnu inklúziu, zdravie obyvateľov, participáciu a ekologické správanie. Ich výstupy môžu byť využité na zlepšovanie praxe a argumentáciu voči verejným inštitúciám (Guitart et al., 2012).

Príklady dobrej praxe

Komunitné záhrady v Londýne

Komunitné záhrady vo východnom Londýne predstavujú pestrý a dynamický príklad toho, ako môžu zelené mestské priestory prispievať k sociálnej inklúzii, regenerácii susedstiev a rozvoju komunitného života v urbanizovanom a socioekonomicky nerovnom prostredí. V tejto časti Londýna, ktorá je dlhodobou charakteristická vysokou mierou migrácie, nezamestnanosti a kultúrnej diverzity, vzniklo v posledných rokoch viacero komunitných záhrad ako reakcia na potrebu zdieľaného priestoru, dostupného jedla a príležitostí na spoluprácu. Medzi známe príklady patrí napríklad Cody Dock Garden, Abbey Gardens či Stepney City Farm, ktoré ponúkajú obyvateľom možnosť aktívne sa zapojiť do zvelaďovania okolia prostredníctvom ekologického pestovania a komunitných aktivít.

Tieto záhrady vznikli často v zanedbaných častiach mesta – na priemyselných pozemkoch, popri železnici alebo medzi obytnými blokmi – a vďaka iniciatíve miestnych obyvateľov a občianskych združení sa postupne premenili na živé a otvorené miesta pre rôzne skupiny ľudí. Vytvárajú bezpečný a prístupný priestor, kde sa stretávajú starousadlíci aj noví obyvatelia, deti, seniori, ľudia so skúsenosťou s chudobou, migráciou či sociálnym vylúčením. Spoločná práca v záhrade napomáha budovaniu dôvery, pocitu spolupatričnosti a odstraňovaniu kultúrnych a generačných bariér. Zároveň poskytuje príležitosť na získanie praktických zručností, rozvoj dobrovoľníctva a sebauplatnenia v rámci komunity.

Sociálny dopad týchto záhrad spočíva najmä v posilňovaní komunitnej odolnosti voči sociálnym a environmentálnym výzvam. V mnohých prípadoch sa stali aj miestom neformálneho vzdelávania – či už ide o ekologickú výchovu detí, varenie z lokálnych surovín, kurzy kompostovania alebo semináre o klimatických zmenách. Vďaka rôznorodým aktivitám sa komunitné záhrady stali súčasťou širších stratégií udržateľného mestského rozvoja a sociálnej integrácie.

Komunitné záhrady vo východnom Londýne tak predstavujú príklad dobrej praxe, v ktorom sa prepája starostlivosť o životné prostredie so starostlivosťou o ľudí. Ukazujú, že aj v hustej a sociálne zložitej mestskej štruktúre je možné vytvoriť priestor, ktorý podporuje spolužitie, inklúziu a aktívne občianstvo. Tieto iniciatívy zároveň prispievajú k zlepšeniu kvality života v lokalite a posilňujú hlas miestnych obyvateľov pri rozhodovaní o podobe a využívaní verejného priestoru (London City farms and Community Garden, 2025).

„Neuveriteľne jedlé“ - Projekt komunitných záhrad vo Veľkej Británii

Projekt „*Neuveriteľne jedlé*“ (v preklade *Incredible Edible*) vznikol v roku 2008 v britskom mestečku Todmorden ako občianska iniciatíva troch žien, ktoré chceli zlepšiť vzťahy v komunite prostredníctvom spoločného pestovania potravín. Základná myšlienka bola jednoduchá – vysádzať ovocie, zeleninu a bylinky na verejne prístupných miestach mesta (napr. pred nemocnicou, školou, vlakovou stanicou), ktoré si môže ktokoľvek bezplatne odtrhnúť. Cieľom tohto projektu bolo prostredníctvom komunitných záhrad prepájať a spájať miestnych ľudí, meniť správanie k životnému prostrediu a vybudovať láskavejší a odolnejší svet. Projekt sa rýchlo rozrástol a inšpiroval desiatky miest v Spojenom kráľovstve aj v zahraničí.

Sociálne prínosy tohto projektu sú výrazné. Predovšetkým posilnil **miestne väzby** a podporil **spoluprácu medzi obyvateľmi**, ktorí predtým žili v izolovaných sociálnych bublinách. Záhrady sa stali miestom stretnutí, rozhovorov aj neformálneho učenia. Projekt aktívne zapája rôzne cieľové skupiny – deti, seniorov, ľudí bez práce, ako aj ľudí so zdravotným znevýhodnením – čím **posilňuje inklúziu a pocit spolupatričnosti**.

Dôležitým aspektom je aj **budovanie dôvery a solidarity** v komunite – ľudia si môžu jedlo vziať bez obáv. Projekt mení aj **vnímanie verejného priestoru** – z anonymného a často zanedbaného sa stáva spoločensky živý a zdieľaný. Nezanedbateľný je aj **ekologický a potravinový rozmer** projektu, ktorý zvyšuje povedomie o udržateľnosti, lokálnych potravinách a znižovaní odpadu.

Projekt „*Neuveriteľne jedlé*“ ide ešte ďalej a svojim dosahom sa snaží meniť ďalšie aspekty spoločenského života. Rámec, ktorý organizácia využíva je tzv. model troch tanierov, ktorý sa snaží systematizovať rôzne oblasti komunitného života prostredníctvom pestovania plodín. Každý „tanier“ symbolizuje jednu oblasť, kde jedlo slúži ako nástroj pre pozitívnu sociálnu zmenu. Komunitný tanier sa zameriava na prepájanie ľudí v komunite prostredníctvom spoločného pestovania, zdieľania a starostlivosti o verejné priestory. Ide o budovanie vzťahov, posilňovanie spolupatričnosti a vytváranie priestoru pre sociálne začlenenie rôznych skupín. Vzdelávací tanier podporuje vzdelávanie detí aj dospelých v oblasti pestovania, udržateľnosti, výživy a zodpovedného správania k prírode. Komunitné záhrady sú tak vnímané ako otvorené učebne a priestor pre praktické učenie, workshopy či školské programy. Obchodný tanier podporuje miestnu ekonomiku a podnikavosť predovšetkým predajom vypestovaných plodín z komunitných záhrad, zakladaním sociálnych podnikov alebo prepájaním s miestnymi

farmármi a obchodmi. Jeho cieľom je vytvárať prácu a podporiť potravinovú sebestačnosť komunity.

Projekt *Neuveriteľne jedlé* je príkladom toho, ako môže jednoduchá idea pestovania na spoločnej pôde priniesť hlboké sociálne zmeny – **od zlepšenia medziľudských vzťahov až po obnovu dôvery v komunitu a v schopnosť ľudí meniť svoje okolie k lepšiemu (Incredible edible network, 2025).**

Komunitná záhrada Santropol Roulant v kanadskom Montreale

Jedným z inšpiratívnych príkladov prepájania sociálneho a environmentálneho rozmeru je projekt Santropol Roulant Rooftop Garden v Montreale (Kanada). Tento projekt funguje ako súčasť širšej neziskovej organizácie Santropol Roulant, ktorá od roku 1995 prepája generácie prostredníctvom doručovania jedál seniorom a osobám so zníženou mobilitou. Hlavným cieľom organizácie je podpora potravinovej spravodlivosti, sociálnej inklúzie a dobrovoľníckej angažovanosti v mestskej komunite. V roku 2011 organizácia rozšírila svoje pôsobenie o komunitnú strešnú záhradu, ktorá dnes zohráva kľúčovú úlohu v jej činnosti.

Záhrada sa nachádza na streche štvorposchodovej budovy a bola vybudovaná s cieľom produkcie čerstvej zeleniny pre program „Jedlo na kolesách“, ktorý zabezpečuje rozvoz výživných jedál seniorom a iným osobám s obmedzeným prístupom k potravinám. Predstavitelia komunitnej záhrady veria, že pestovanie plodín môže byť efektívnym nástrojom na prelomenie ekonomickej a sociálnej izolácie medzi generáciami. Okrem toho záhrada slúži ako vzdelávací a integračný priestor, kde sa stretávajú dobrovoľníci rôzneho veku, pôvodu a životnej situácie. Projekt tak vytvára priestor pre medzigeneračnú spoluprácu, medziľudské prepájanie a zmysluplné trávenie voľného času v prostredí založenom na solidarite, rešpekte a zdieľaní.

Sociálny vplyv komunitnej záhrady je možné sledovať v niekoľkých rovinách. V prvom rade ide o posilnenie sociálnych väzieb a znižovanie izolácie, najmä u starších ľudí a mladých dobrovoľníkov, ktorí často zažívajú sociálne osamotenie. Prostredníctvom aktívneho zapojenia do pestovania, zberu úrody a prípravy jedál sa vytvárajú nové formy spolupráce, dôvery a spolupatričnosti. Projekt komunitnej záhrady zároveň zvyšuje povedomie o lokálnej potravinovej produkcii a environmentálnej udržateľnosti, a to nielen medzi účastníkmi, ale aj v širšej komunite, prostredníctvom workshopov, verejných akcií a vzdelávacích aktivít.

Jedným z významných úspechov komunitnej záhrady je schopnosť prepojiť ekologickú iniciatívu so službou verejnosti, čím vzniká inovatívny model komunitnej starostlivosti, ktorý má nielen praktický dopad (v podobe doručených jedál), ale aj dlhodobý transformačný účinok na medziľudské vzťahy v meste. Santropol Roulant tak predstavuje príklad dobrej praxe, ktorý dokazuje, že mestská záhrada môže byť nielen zdrojom plodín ale aj nástrojom sociálneho začlenenia, solidarity a aktívneho občianstva (Santropol Routland, 2025).

Prinzessinnengarten, komunitná záhrada v Berlíne

Jedným z najznámejších príkladov premeny zanedbaného mestského priestoru na aktívne komunitné centrum je projekt Prinzessinnengarten v Berlíne. Táto komunitná záhrada vznikla v roku 2009 na opustenom a dlhodobo nevyužívanom pozemku pri stanici Moritzplatz v štvrti Kreuzberg. Za iniciatívou stála skupina aktivistov okolo neziskovej organizácie Nomadisch Grün, ktorí chceli ukázať, že mestské poľnohospodárstvo môže byť nielen ekologické, ale aj sociálne prospešné. Všetky prvky záhrady boli navrhnuté ako mobilné – rastliny sa pestujú v debnách, kontajneroch a vreciach, čo umožňuje flexibilitu a opätovné využitie priestoru.

Záhrada sa postupne stala miestom stretávania rôznorodých skupín obyvateľstva – miestnych rodín, seniorov, migrantov, študentov či ľudí bez domova. V prostredí, ktoré pôsobí neformálne a prístupne, sa rozvíjajú aktivity ako spoločné pestovanie, varenie, remeselné dielne, výmeny semien, ale aj verejné diskusie či kultúrne podujatia. Dôležitým aspektom projektu je jeho otvorenosť a participatívny prístup – každý návštevník sa môže spontánne zapojiť do činností podľa svojich schopností a záujmu. Vzniká tak priestor pre medzigeneračné učenie, sociálne prepojenie a aktívne občianstvo.

Sociálny prínos projektu Prinzessinnengarten spočíva v jeho schopnosti prepájať ľudí, ktorí by sa za bežných okolností nemuseli nikdy stretnúť. Spoločná práca v záhrade prispieva k budovaniu dôvery, znižovaniu predsudkov a posilňovaniu sociálneho kapitálu v lokalite. Záhrada ponúka zmysluplné aktivity pre ľudí bez práce, marginalizované skupiny či osoby so skúsenosťou s migráciou, a zároveň otvára priestor pre ekologické vzdelávanie, praktické zručnosti a uvedomenie si vzťahu k miestu, kde žijú. Projekt sa stal súčasťou medzinárodných sietí mestského záhradníctva a jeho model inšpiroval ďalšie iniciatívy v Nemecku i v zahraničí.

Medzi najvýznamnejšie výsledky projektu patrí vytvorenie živého mestského priestoru, ktorý je nielen ekologicky funkčný, ale aj sociálne

inkluzívny. Prinzessinnengarten je dôkazom toho, že verejný priestor môže byť spravovaný komunitou ako priestor solidarity, spolupatričnosti a zdieľania. Projekt tak predstavuje príklad dobrej praxe, kde záhrada neslúži len na pestovanie rastlín, ale aj na pestovanie vzťahov, občianskej angažovanosti a sociálnej súdržnosti v dynamickom mestskom prostredí (Berlin, 2025).

Komunitná záhrada KoZa v bratislavskej Petržalke

Komunitné záhrady sa tešia veľkej obľube aj v Bratislave. Jedným z úspešných príkladov inovatívnych prístupov k revitalizácii verejných priestorov v mestskom prostredí je komunitná záhrada KoZa, nachádzajúca sa na sídlisku v bratislavskej Petržalke. Tento projekt vznikol v roku 2019 z iniciatívy miestnych obyvateľov a predstavuje príklad dobrej praxe, v ktorom sa stretáva aspekt ekologickej transformácie s budovaním komunitných väzieb, participácie a inkluzívneho verejného priestoru.

Záhrada bola zriadená na pôvodne zanedbanom verejnom priestranstve, ktoré dlhodobo neslúžilo žiadnemu účelu. Jej premena na funkčný a komunitne spravovaný priestor bola možná vďaka aktivite susedskej skupiny, ktorá dokázala získať podporu väčšiny obyvateľov susediacich bytových domov. Záhrada dnes pozostáva z vyvýšených záhonov, ktoré si delia jednotlivé zapojené rodiny, ako aj zo spoločných častí so zeleňou, lavičkami, kompostoviskom a bylinkovou špirálou. Výrazným znakom projektu je jeho otvorenosť – záhrada nie je oplotená a je verejne prístupná, čo prispieva k jej sociálnej inkluzívnosti a neformálnej interakcii s okolitým prostredím.

Sociálna dimenzia záhrady sa prejavuje najmä v aktívnom budovaní susedských vzťahov a komunitnej súdržnosti. Záhrada sa stala miestom pravidelných stretnutí, zdieľania vedomostí a zdrojov, ako aj neformálneho učenia medzi generáciami. Deti majú možnosť hrať sa v bezpečnom a prívetivom prostredí, zatiaľ čo dospelí nadväzujú nové kontakty a spoluvytvárajú pravidlá spolužitia. Úspech projektu podčiarkuje aj skutočnosť, že záujem o zapojenie do záhradníckych aktivít prekračuje dostupné kapacity – pričom koordinátori ponúkajú aj alternatívne formy participácie, napríklad prostredníctvom kompostovania alebo zdieľania nadprodukcie plodín.

Do fungovania záhrady vstupuje viacero aktérov – aktívni pestovatelia z radov miestnych obyvateľov, susedia podporujúci projekt poskytnutím

technického zázemia, širšia komunita, ktorá využíva záhradu ako priestor oddychu, ako aj mestská samospráva, ktorá projekt podporuje prenájmom pozemku. Tento model participácie a spolupráce medzi rôznorodými subjektmi ukazuje, že iniciatívy zdola môžu byť životaschopné a dlhodobu udržateľné, pokiaľ sú zakotvené v miestnom kontexte a reflektujú reálne potreby obyvateľov.

Záhrada KoZa predstavuje ukážkový príklad komunitného priestoru, v ktorom sa prepája starostlivosť o krajinu so starostlivosťou o medziludské vzťahy. Projekt ukazuje, ako môže komunitné záhradníctvo slúžiť nielen ako nástroj ekologickej transformácie, ale aj ako platforma na posilňovanie sociálneho kapitálu, participatívneho občianstva a miestnej identity. Jeho úspech spočíva v schopnosti aktivizovať rôzne skupiny obyvateľov a vytvárať podmienky pre udržateľnú spoluprácu v inkluzívnom a neformálnom prostredí. Tento prípad potvrdzuje význam komunitných záhrad ako nástrojov sociálnej práce, ktoré v sebe integrujú hodnoty solidarity, rovnosti, zodpovednosti a participácie (Spojená Bratislava, 2025).

Záver

Komunitné záhrady sa v súčasnosti čoraz zreteľnejšie profilujú ako miesta, kde sa pretína environmentálna zodpovednosť s požiadavkami sociálnej spravodlivosti. Ich potenciál nespočíva len v pestovaní plodín, ale predovšetkým v možnosti kultivovať medziludské vzťahy, podporovať solidaritu, aktivizovať komunity a vytvárať priestor pre inklúziu a spoluprácu. V mestskom prostredí, kde prevláda anonymita, izolácia a priestorová segregácia, predstavujú komunitné záhrady jedinečný typ verejného priestoru – nekomerčný, inkluzívny a participatívny.

Spolupráca je základným princípom fungovania komunitných záhrad. Nejde pritom len o praktickú koordináciu záhradníckych činností, ale o komplexný sociálny proces, v ktorom jednotlivci preberajú spoluzodpovednosť, učia sa vzájomnému rešpektu, budujú dôveru a rozvíjajú kapacity potrebné pre komunitný život. V tomto kontexte nadobúdajú komunitné záhrady charakter sociálnych laboratórií, v ktorých sa experimentuje s novými formami spolužitia, spoluvlastníctva a občianskej angažovanosti.

Z pohľadu sociálnej práce predstavujú komunitné záhrady mimoriadne významný priestor na praktické uplatňovanie profesijných hodnôt, ako sú rešpekt k dôstojnosti každého človeka, podpora rovnosti príležitostí, ľudských práv, sociálnej súdržnosti a aktívneho občianstva. Umožňujú profesionálom intervenovať v priestore, ktorý podporuje prirodzené vzťahy, neformálne

učenie, svojpomoc a sociálnu akciu. Záhrada ako miesto spolupráce nevyžaduje od účastníkov identickosť v motiváciách či cieľoch, ale otvára možnosť pre spoločné konanie, ktoré vytvára hodnotu pre jednotlivca i komunitu. V súlade s princípmi komunitnej a environmentálnej sociálnej práce umožňujú reagovať na prepojené environmentálne a sociálne problémy spôsobom, ktorý rešpektuje lokálny kontext, zapája ľudí do rozhodovacích procesov a podporuje ich vlastnú kapacitu meniť svoje prostredie. V časoch narastajúcej environmentálnej neistoty, sociálnej polarizácie a krízy dôvery v spoločenské inštitúcie predstavujú komunitné záhrady nádejné mikropriestory obnovy – obnovy dôvery, solidarity a spolupráce.

Afiliácia

Tento príspevok je výstupom z projektu APVV-20-0094 *Environmentálna spravodlivosť v kontexte sociálnej práce*.

Použité zdroje:

AHN, S., GI, G., MARTIN, S.N., 2023. A Double-Edged Sword: Examining the Structures That Afford and Limit Practices of Environmental Learning and Community Building in an Urban Community Garden in South Korea. [online] <https://www.sciencedirect.com/org/science/article/pii/S2364117723000130>

BAILEY, S., HENDRICK, A., PALMER, M. 2017. Eco-social Work in Action: A Place for Community Garden. [online] https://www.researchgate.net/publication/321163264_Eco-social_Work_in_Action_A_Place_for_Community_Gardens

BAKER, L. 2004. Tending Cultural Landscapes and Food Citizenship in Toronto's Community Gardens. [online] https://www.researchgate.net/publication/227824178_Tending_Cultural_Landscapes_and_Food_Citizenship_in_Toronto's_Community_Gardens

BERLIN. DAS OFFIZIELE HAUPTSADTPORTAL. 2025. <https://www.berlin.de/en/urban-gardening/community-gardens/9227217-9521509-prinzessinnengarten.en.html>

BORCIC, L.,S., CVITANOVIC, M., LUKIC, A. 2016. Cultivating alternative spaces – Zagreb's community gardens in transition: From socialist to post-socialist perspective. [online] https://www.researchgate.net/publication/309134487_Cultivating_alternative_spaces_-_Zagreb's_community_gardens_in_transition_From_socialist_to_post-socialist_perspective

CLASSENS, M. 2015. [The nature of urban gardens: toward a political ecology of urban agriculture](https://philpapers.org/rec/CLATNO-13). [online]. <https://philpapers.org/rec/CLATNO-13>

CORCORAN, M.P., KETTLE, P.C., 2015. Urban agriculture, civil interfaces and moving beyond difference: the experiences of plot holders in Dublin and Belfast. [online]. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13549839.2015.1038228>

DATTA, R. 2016. Community garden: A bridging program between formal and informal learning. [online]. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/2331186X.2016.1177154#abstract>

ERNSTSON, H., COLDING, J., BENDT, P., VAN DER KNAAP, W. 2013. Urban green commons: Insights on urban common property systems. [online]. https://www.academia.edu/4455206/Urban_green_commons_Insights_on_urban_common_property_systems_2013

FERRIS, J., NORMAN, C., SEMPIK, J. 2001. People, Land and Sustainability: Community Gardens and the Social Dimension of Sustainable Development. [online]. https://www.academia.edu/75062600/People_Land_and_Sustainability_Community_Gardens_and_the_Social_Dimension_of_Sustainable_Development

FISCH, V. 2023. Beyond the Human - Garden communities in community gardens. [online] https://www.researchgate.net/publication/374616410_Beyond_the_human_-_Garden_communities_in_community_gardens

GHOSE, R., PETTYGROVE, M., 2014. Actors and networks in urban community garden development. [online] <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0016718514000517>

GLOVER, T.D., SHINEW, K.J., PARRY, D.C.. 2005. Association, Sociability, and Civic Culture: The Democratic Effect of Community Gardening. [online] https://www.researchgate.net/publication/240528314_Association_Sociability_and_Civic_Culture_The_Democratic_Effect_of_Community_Gardening

GOTTL, I., PENKER, M.. 2020. Institutions for Collective Gardening: A Comparative Analysis of 51 Urban Community Gardens in Anglophone and German-Speaking Countries. [online] <https://thecommonsjournal.org/articles/961/files/submission/proof/961-1-9813-1-10-20200217.pdf>

GUITART, D., PICKERING, C., BYRNE, J. 2012. Past results and future directions in urban community gardens research. [online] <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1618866712000830>

HOND, R., RATIMA, M., EDWARDS, W.. 2019. The role of Māori community gardens in health promotion: a land-based community development response by Tangata Whenua, people of their land. [online] <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/30964400/>

INCREDIBLE EDIBLE NETWORK. 2025. <https://www.incredibleedible.org.uk/>

KINGSLEY, J., FOENANDER, E., BAILEY, A.. 2019. "You feel like you're part of something bigger": exploring motivations for community garden participation in Melbourne, Australia. [online]

<https://bmcpublichealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12889-019-7108-3>

LONDON CITY FARM AND COMMUNITY GARDENS. 2025. [online]

<https://londonfarmsandgardens.org.uk/projects-in-west-london/>

MCKAY, G., 2011. Radical Gardening: Politics, Idealism & Rebellion in the Garden-- Introduction: The 'plot' of Radical Gardening. [online]

https://www.researchgate.net/publication/316645991_Radical_Gardening_Politics_Idealism_Rebellion_in_the_Garden--Introduction_The_'plot'_of_Radical_Gardening

NETTLE, C.. 2014. Community Gardening as Social Action. Routledge. Taylor and Francis Group. London and New York. ISBN: 978-1-4094-5586-8.

OHMER, M.L., MEADOWCROFT, P., FREED, K., et al. 2009. Community Gardening and Community Development: Individual, Social and Community Benefits of a Community Conservation Program. [online]

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10705420903299961?src=recsys#d1e354>

SANTROPOL ROUTLAND. 2025. <https://santropolroulant.org/en/>

SCOTT, T.L., MASSER, B.M., PACHANA, N.A. 2020. Positive aging benefits of home and community gardening activities: Older adults report enhanced self-esteem, productive endeavours, social engagement and exercise. [online]

<https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6977207/>

SHIMPO, .N. 2024. Community garden management for resilient cities: A case study in suburban Tokyo during the COVID-19 pandemic. [online]

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0169204624001476>

SPOJENÁ BRATISLAVA. 2025. V Bratislave rastú komunitné záhrady, ktoré zlepšujú susedské vzťahy. [online] <https://spojenaba.sk/v-bratislave-rastu-komunitne-zahrady-ktore-zlepsuju-susedske-vztahy/>

ŠKAMLOVÁ, L., WILKANIEC, A., SZCZEPANSKA, M., et al. 2020. The development process and effects from the management of community gardens in two post-socialist cities: Bratislava and Poznań. [online]

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1618866718304953>

TORNAGHI, CH. 2019. Community Gardening. [online]

https://www.researchgate.net/publication/332426685_Community_Gardening

Revue sociálnych služieb, ročník 5, číslo 1, rok 2025

Vydavateľ: Fakulta sociálnych vied, UCM v Trnave, Bučianska 4/A, 917 01 Trnava

<https://rss.fsvucm.sk/index.php/rss/index>

DOI: <https://doi.org/10.34135/rss.250102>

VEEN, E.J., BOCK, B.B., VAN DEN BERG, W., et al. 2015.. Community gardening and social cohesion: different designs, different motivations. [online]
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13549839.2015.1101433>

ZINAIC, R., CORREA, T., ETOWA, E. et al. 2025. Exploring the impact of community gardens on the mental health. A scoping review. [online]
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2666558125000296>

Kontakt / Contact

Mgr. et Mgr. Zuzana Strculová,
Doktoranka ÚSPSP FSV UCM v Trnave,
Bučianska 4/A
917 01 Trnava
Mail: strculova1@ucm.sk